

Komunizam i individualizam

(Komentar na Nettlauov članak)

Errico Malatesta

1926.

Gore objavljen Nettlauov članak,¹ nadahnut širokim duhom slobode i solidarnosti te gorućom ljubavlju za anarhističke ciljeve, zaslužuje i zahtjeva nekoliko komentara.

Nettlau pretpostavlja da je razlog, ili barem jedan od razloga, što anarhizam nakon tolikih godina propagande, borbi i žrtvi nije još uspio privući i podići velike mase u činjenici da su anarhisti dviju škola, komunisti i individualisti, predstavili svaki svoju ekonomsku teoriju kao jedino rješenje društvenih problema i stoga nisu uspjeli uvjeriti ljude u izvedivost svojega ideala.

Ja pak vjerujem da je pravi razlog našega slabog uspjeha opća činjenica da u sadašnjem društvu, odnosno u danim materijalnim i moralnim okolnostima u kojima je masa radništva i onih koji su, premda nisu produktivno radništvo, ipak žrtve trenutalnoga društvenog uređenja, naša propaganda može imati samo ograničen doseg koji se u nekim nesretnim regijama i slojevima populacije izmučenima fizičkom i moralnom bijedom svodi na malo ili ništa. I vjerujem da samo u mjeri u kojoj se društvo mijenja i postaje povoljnije za nas (što se napose može dogoditi u revolucionarnim razdobljima i zahvaljujući našem poticaju), naše ideje mogu osvojiti sve veći broj pristalica i rastuću izvjesnost ostvarenja. Podjela na komuniste i individualiste nije od velikoga značenja jer se zapravo dotiče samo onih koji već jesu anarhisti i one manjine koja živi u okolnostima da to može postati.

Uza sve to i dalje ostaje istinito da polemike individualista i komunističke često apsorbiraju velik dio naše energije, sprječavaju, čak i kad je to bilo moguće, iskrenu i bratsku suradnju među svim anarhistima i odbijaju mnoge koje bi, da su nas vidjeli ujedinjene, privukla naša strast za slobodom. Stoga je Nettlau u pravu kada propovijeda slogu jer time pokazuje da je, kako bi zaista bilo slobode, odnosno anarhije, potrebno da postoji mogućnost izbora i da svatko može urediti svoj život kako hoće, prisvajajući komunističko ili individualističko rješenje ili koji god omjer kakve god kombinacije komunizma i individualizma.

Ipak, po meni je Nettlau u krivu zato što vjeruje u to da se razlika između anarhista koji se nazivaju komunistima i onih koji se nazivaju individualistima zaista temelji na idejama koje svatko od njih ima o ekonomskom životu (proizvodnji i distribuciji proizvoda) u anarhističkome društvu. To su ipak pitanja koja se tiču daleke budućnosti i premda je istina da je ideal, odnosno krajnji cilj, luč koja usmjerava ili bi trebala usmjeravati ponašanje ljudi, također je istina da ono što više od svega utječe na slogu ili neslogu nije ono što se misli činiti sutra, nego ono što se čini i što se hoće činiti danas. Općenito, bolje se razumijemo i više nam je u interesu da se razumijemo s onima koji idu našim putem premda žele stići na drugo mjesto, nego s onima koji kažu da žele stići kamo i mi pritom udarajući drugim putem! Tako se dogodilo da su se anarhisti različitih tendencija, iako su u konačnici svi htjeli istu stvar, u praksi života i propagande našli na suprotnim stranama.

Ako priznajemo osnovno načelo anarhizma, odnosno da nitko ne bi trebao imati želju ni mogućnost da podredi druge i prisili ih da rade za njega, jasno je da u anarhizam spadaju samo oni načini života koji poštuju svačiju slobodu i jednako pravo na uživanje prirodnih dobara i proizvoda vlastite aktivnosti.

Anarhisti dijele stav da je individua konkretno, stvarno biće, biće koje ima svijest i osjeća, uživa i pati te da društvo, umjesto nečega nadmoćnog čemu je individua oruđe i rob, može biti samo jedinstvo ljudi udruženih radi većega boljitka svijeta. Iz te bi se perspektive moglo reći da smo svi individualisti.

---

¹ Max Nettlau (1865. – 1944.), anarhist i historičar iz Njemačke. Riječ je o njegovu tekstu objavljenom u istom broju *Pensiero e Volontà* s naslovom „Anarchismo. Comunista o individualista? l'uno e l'altro” [Anarhizam. Komunistički ili individualistički? I jedno i drugo].

Ali biti anarhist ne znači htjeti samo emancipaciju vlastite osobe, nego emancipaciju svih; nije se dovoljno opirati tlačanju, nego treba odbiti biti tlačitelj; valja razumjeti veze prirodne ili željene solidarnosti koja povezuje ljude, potrebno je voljeti svoje bližnje, patiti zbog tuđe nesreće, ne radovati se ako znamo da su drugi nesretni. I to nije stvar ekonomskih uređenja; to je pitanje osjećaja, ili, teorijski rečeno, etičko pitanje.

Ako krenemo od takvih načela i osjećaja koji su unatoč različitom vokabularu zajednički svim anarhistima, radi se o tome da za praktične životne probleme pronađemo rješenja koja najviše poštuju slobodu i najbolje pristaju osjećajima ljubavi i solidarnosti.

Oni anarhisti koji sebe nazivaju komunistima (i ja se svrstavam među njih) nisu to jer žele nametnuti svoju posebnu perspektivu i vjeruju da izvan nje nema spasa, nego stoga što vjeruju, dok se ne dokaže suprotno, da što su ljudi više pobratimljeni i što su uže isprepleteni naporu u korist svih udruženih, to su veći blagostanje i sloboda koje svatko može uživati. Vjeruju da je čovjek, čak i ako je oslobođen od tlačenja drugih ljudi, i dalje izložen neprijateljskim silama prirode, sam ih ne može pobijediti, ali ih uz pomoć drugih može ukrotiti i pretvoriti u sredstva vlastitoga blagostanja. Čovjek, koji bi svojim materijalnim potrebama htio doskočiti radeći sâm, bio bi rob vlastitoga rada. Primjerice, seljak koji bi sâm htio obrađivati svoj komad zemlje, lišio bi se svih prednosti suradnje i osudio bi samoga sebe na bijedan život: ne bi sebi mogao priuštiti odmor, putovanje, učenje, dodir sa šarolikim životom raznih ljudskih saveza... a ne bi se ni uvijek uspio prehraniti.

Groteskno je pomisliti da bi anarhisti koji se nazivaju i jesu komunisti željeli živjeti kao u samostanu, podređeni nametnutom redu, jednoličnom jelu i odjeći itd. Ali bilo bi jednako apsurdno misliti da oni žele raditi po svojem ne obazirući se na potrebe drugih i na pravo svih na jednaku slobodu. Primjerice, svi znaju da je Kropotkin, koji je od svih anarhista bio jedan od najstrastvenijih i najelokventnijih promicatelja koncepta komunizma, istovremeno bio velik apostol osobne samostalnosti i strasno je želio da svatko može slobodno razvijati i zadovoljavati svoj umjetnički senzibilitet, posvetiti se znanstvenim istraživanjima te skladno sjединiti manualni i intelektualni rad kako bi postao čovjek u najvišem smislu riječi.

K tome, komunisti (anarhistički, razumije se) vjeruju da bi zbog prirodnih razlika u plodnosti, zdravlju i položaju tla bilo nemoguće svakome pružiti jednake okolnosti za rad i osigurati, ako ne solidarnost, onda barem pravdu. Istovremeno, oni su svjesni neizmjernih teškoća ostvarivanja, prije dugoga perioda slobodnoga razvoja, onoga dobrovoljnog univerzalnog komunizma koji oni smatraju vrhovnim idealom emancipiranoga i pobratimljenoga čovječanstva. Otuda dolaze do zaključka koji se može izraziti formulom: što je više moguće komunizma radi ostvarivanja što je više moguće individualizma, odnosno maksimum solidarnosti radi uživanja maksimuma slobode.

S druge strane su individualisti (govorim i dalje o anarhistima) radi otpora autoritarnom komunizmu – koji je u povijesti bio prvi koncept koji se pojavio u ljudskoj svijesti o nekoj formi racionalnoga i pravednoga društva i koji je utjecao na manje-više sve utopije i sve pokušaje njihova ostvarenja, a koji u ime jednakosti sputava i gotovo uništava ljudsku osobnost – dali veću važnost apstraktnom shvaćanju slobode i nisu primijetili, ili nisu na tome inzistirali, da je stvarna i konkretna sloboda uvjetovana solidarnošću, bratstvom i dobrovoljnom suradnjom. Ipak, bilo bi nepravedno misliti da se oni žele lišiti dobrobiti suradnje i osuditi se na nemoguću izolaciju. Oni sigurno shvaćaju da je izolirani rad nemoćan i da čovjek, kako bi si osigurao život dostojan čovjeka i kako bi materijalno i moralno uživao u svim ostvarenjima civilizacije, ili mora izravno ili neizravno iskorištavati tuđi rad i napredovati na bijedi radništva, ili se pak udružiti sa svojim bližnjima te s njima dijeliti životne teškoće i radosti. Budući da kao anarhisti ne mogu odobriti

iskorištavanje čovjeka po čovjeku, moraju se nužno složiti da, kako bi bili slobodni i živjeli kao ljudi, trebaju prihvatiti neki stupanj i neku formu dobrovoljnoga komunizma.

Na polju ekonomije, koje je ono što naizgled dijeli anarhiste na komuniste i individualiste, brzo bi se došlo do pomirbe boreći se zajedno za ostvarivanje uvjeta stvarne slobode i puštajući da iskustvo riješi praktične životne probleme. Tada bi diskusije, istraživanja, hipoteze, odmah izvedivi pokušaji, čak i razlike među raznim tendencijama bili korisne da sami sebe pripremimo za naše buduće zadaće.

Ako su u pitanjima ekonomije razlike zaista više prividne nego stvarne te u svakom slučaju lako svladive, otkuda onda to vječno neslaganje, ta zavada koja ponekad postaje pravo neprijateljstvo među ljudima koji su, kako kaže Nettlau, toliko bliski i sve ih pokreću iste strasti i isti ideali?

Kao što rekoh, razlika među planovima i hipotezama o budućoj ekonomskoj organizaciji željenoga društva nije pravi razlog toga upornog razdora, već njega stvaraju i održavaju važnija i prije svega aktualnija moralna i politička neslaganja.

Neću govoriti o onima koji sebe nazivaju anarhističkim individualistima da bi zatim pokazali najgore buržajske instinkte izražavanjem prezira prema čovječanstvu, neosjetljivost prema tuđoj boli i volju za vlašću. Neću govoriti ni o onima koji sebe nazivaju anarhističkim komunistima, a zapravo su autoritarci koji vjeruju da posjeduju apsolutnu istinu te sebi daju pravo da je drugima nametnu.

Komunisti i individualisti uvijek su činili grešku da kao drugove priznaju neke koji s njima dijele tek nekoliko verbalnih izraza i vanjskih sličnosti.

Namjeravam govoriti o onima koje smatram pravim anarhistima, a koji se dijele po mnogim točkama od stvarne i trenutačne važnosti. Općenito se prema tradiciji klasificiraju kao komunisti ili individualisti, ali tako da stvari koje ih zaista razdvajaju nemaju ikakve veze s pitanjima budućega društva.

Među anarhistima ima revolucionara koji vjeruju da silom treba srušiti silu koja održava trenutačni poredak ne bi li se stvorila okolina u kojoj bi bio moguć slobodan razvoj individua i zajednica, a postoje i edukacionisti koji misle da se do preobrazbe društva može doći samo preobrazbom individua obrazovanjem i propagandom. Postoje zagovornici nepružanja otpora odnosno pasivnog otpora koji zaziru od nasilja čak i kad ono služi suzbijanju nasilja, i oni koji priznaju nužnost nasilja koji se pak još dijele prema shvaćanju prirode, dosega i granica legitimnog nasilja. Postoje razilaženja koja se tiču stava anarhista prema sindikalnome pokretu, razilaženja o pitanju organiziranja ili neorganiziranja samih anarhista, stalna ili povremena razilaženja o odnosu anarhista i drugih subverzivnih partija.

O takvim i sličnim pitanjima moramo se nastojati sporazumjeti ili, ako se čini da razumijevanje nije moguće, moramo se naučiti tolerirati: raditi zajedno kad smo složni, a kad nismo, pustiti da svatko radi po svojem nahodanju bez međusobnoga sputavanja.

Jer kada se sve dobro razmotri, nitko ne može biti apsolutno siguran da je u pravu i nitko nije uvijek u pravu.

Anarhistička biblioteka
Anti-Copyright

Errico Malatesta
Komunizam i individualizam
(Komentar na Nettlauov članak)
1926.

Pensiero e Volontà (Rim) br. 4 (8. travnja 1926.)
Prevela i uredila: Mia Gonan. Preuzeto iz: Errico Malatesta, *Ni demokrati ni diktatori*. Odabrani
spisi 1884.- 1930. DAF, Zagreb 2022.

anarhisticka-biblioteka.net